

HORVÁTH CSABA

A Békéscsabai kistérség demográfiai jellemzőinek alakulása*

Hazánkban 2004 óta kormányhatározat rendelkezik a többcélú kistérségi szerveződések támogatásáról. Ennek keretében egyre nagyobb szerepet szánunk a jövőben a közszolgáltatásoknak a lakossági ellátások terén. A kistérségi szintű közszolgáltatások szervezéséhez pedig kiemelt fontosságú a demográfiai háttér alapos ismerete. Munkámban feltárom a Békéscsabai kistérség egészének, illetve településeinek demográfiai helyzetét, problémáit. Összehasonlító térbeli dimenzióként egyrészt a kistérség közvetlen társadalmi-gazdasági környezete, vagyis Békés megye, másrészt a következő NUTS-szintet jelentő dél-alföldi régió másik két megyeszékhelye (Szeged, Kecskemét) kistérségének adatai, harmadrészt a főváros nélküli országos adatok szerepelnek.

A Békéscsabai kistérség települési összetétele többször változott az elmúlt években. A (2006 végén érvényes) besorolás szerint Békéscsabán kívül Doboz, Kétsoprony, Telekgerendás és Csabasabadi tartozik a kistérségbe. A négy község közel fekszik Békéscsabához, maximum 20 km-es távolságban. Kapcsolatuk a megyeszékhellyel egyértelmű, Békéscsaba vonzáskörzete azonban ennél nagyobb, számos egyéb településre is kiterjed. Demográfiai szempontból meghatározó, hogy a kistérség összlakosságának csaknem kilenctizede Békéscsabán él, ezáltal a megyeszékhely népesedési mutatói, népmozgalmi folyamatai döntő mértékben meghatározzák a kistérség egészének demográfiai helyzetét.

A népesség számának alakulása

1. táblázat

*A népesség** számának alakulása a Békéscsabai kistérség településein***
a népszámlálások időpontjában, 1870–2001*

Év	Békéscsaba	Csabasabadi ^{a)}	Doboz	Kétsoprony	Telekgerendás	Békéscsabai kistérség	A kistérség népessége az 1870-eshez képest, %
1870	27 624	–	2663	1292	1481	33 060	100,0
1880	29 490	–	3319	1510	1607	35 926	108,7
1890	30 979	342	3416	1614	1682	38 033	115,0
1900	33 976	375	4109	1812	1830	42 102	127,4
1910	38 143	1041	4763	2022	2181	48 150	145,6
1920	42 014	1026	4689	2064	2146	51 939	157,1
1930	47 412	683	5081	2090	2084	57 350	173,5
1941	50 325	761	5342	2265	2360	61 053	184,7
1949	44 053	926	5781	2237	2117	55 114	166,7
1960	51 798	1187	5598	2179	2621	63 383	191,7
1970	58 654	873	5056	1781	2031	68 395	206,9
1980	68 044	568	4916	1633	1617	76 778	232,2
1990	67 157	452	4691	1542	1584	75 426	228,1
2001	67 971	391	4547	1559	1647	76 115	230,2

Forrás: Népszámlálás 2001, 6. Területi adatok, Békés megye.

* A Kovács Tibor-pályázat bírálóbizottsága publikálásra javasolta.

** 1960-ig jelenlévő összes népesség, 1970-től lakónépesség.

*** A 2001-es közigazgatási beosztás szerint.

a) Csabasabadi adatait a KSH visszamenőleg is megadta, arra az időre, amikor még Békéscsaba része volt.

A kistérség két régi, történelmi településének, Békéscsabának és Doboznak a lélekszáma az első népszámlálástól egészen a 20. század második harmadáig nőtt, az előbbi 1980-ban, az utóbbi 1960-ban érte el legnagyobb népességszámát. A kistérség összlétszáma az első census, 1870 óta folyamatosan emelkedett, ebben törést csak a 2. világháború okozott. A folyamat 1980 után, a demográfiai folyamatok negatívvá válásával állt, illetve fordult meg (1. táblázat).

Az 1980-as évek eleje óta tartó országos demográfiai recesszió természetesen a kistérség településeit sem kerülte el. 1990. január 1. és 2006. január 1. között a Békéscsabai kistérség együttes lakónépessége – a mai kistérségi besorolás szerint nézve – 2,5%-kal, csaknem 1900 fővel csökkent. A vizsgált másfél évtized alatt a lakosság számának alakulása nem egyenletesen csökkenő trendet mutatott, hanem kissé hullámzóan változott. A legtöbben 1994. január 1-jén éltek az 5 településen, a legkevesebben éppen 2006 elején. Ha a két szélső értéket nézzük, megállapítható, hogy a kistérség bő egy évtized alatt Kétsoprony, Telekgerendás és Csabasabadi jelenlegi együttes lakosságánál is nagyobb számú, közel 4 ezer fős, vagyis összesen mintegy 5%-os népességvesztést szenvedett el.

Ugyanakkor a kistérségben regisztrált népességszám-csökkenés lényegesen kedvezőbb, mint a megye egészében tapasztalt, ami egyértelműen mutatja, hogy a megyeszékhely és környéke összességében még mindig jobb, vagy inkább kevésbé rossz demográfiai helyzetben van, mint a megye településeinek többsége. A rossz helyzet pedig különösképpen igaz, ha a Békéscsabai kistérség mutatóit az országoshoz¹, vagy a dél-alföldi másik két dél-alföldi megyeszékhely kistérségének mutatóihoz hasonlítjuk (2. táblázat).

2. táblázat

A népességszám változása 1990 és 2005 között

(százalék)		
Terület	Lakónépesség	Állandó népesség
Békéscsaba	-2,6	-5,5
Csasababadi ^{a)}	-17,7	-12,2
Doboz	-2,8	-3,3
Kétsoprony	0,5	-3,5
Telekgerendás	5,6	5,6
<i>Békéscsabai kistérség</i>	-2,5	-4,6
Békés megye	-6,3	-7,6
Kecskeméti kistérség	5,6	3,3
Szegedi kistérség	-0,1	0,9
Ország összesen (Budapest nélkül)	0,2	-0,9

a) 1994–2005 között. (Csasababadi 1993-ban vált külön Békéscsabától, így esetében az adatok 1994-től értendők. A megelőző években adatai Békéscsaba adataiban szerepelnek. Ahol nem, ott ezt külön emlitem.)

Forrás: KSH.

A Békéscsabai kistérségen belül is számottevő differencia figyelhető meg. Az ötből csak két településen, Telekgerendáson és Kétsopronyban éltek többen 2005. január 1-jén,

¹ Országos adatokon mindenhol a Budapest nélküli vidéki átlag értendő.

mint 1990 elején, 2006 első napját nézve viszont mindössze Telekgerendásra igaz ez a megállapítás. A vizsgált időszakban Kétsoprony lakónépessége jellemzően 1520 és 1600 fő között ingadozott, vagyis a jelenleginél éltek már többen és kevesebben is a településen, így esetében egyértelmű tendenciáról nem beszélhetünk, bár tény, hogy az utóbbi pár évben a csökkenés vált jellemzővé.

Telekgerendás ugyanakkor – kisebb hullámzásokkal – gyakorlatilag egyenletesen, másfél évtized alatt csaknem 7%-kal növelte lakónépességét. Érdekesség, hogy 1990-ben a két község még azonos népességszámmal rendelkezett, mára azonban több mint 120 fős különbség mutatkozik Telekgerendás javára.

A többi három településből Békéscsaba és Doboz népessége a kistérségi átlaggal nagyjából megegyező, Csabaszabadié viszont azt lényegesen meghaladó mértékben csökkent az időszak alatt. A megyeszékhely lakónépessége 1993-ig nőtt, majd jelentős csökkenést követően néhány évig rapszodikusán változott, 2000 után viszont ismét erőteljes csökkenésbe kezdett. Dobozon végig a hullámzó népességszám-változás volt jellemző, így esetében sem lehet egyértelmű tendenciát megállapítani. Nem úgy Csabaszabadi esetében, amely önálló léte óta folyamatosan veszíti el lakosait, és bár ez a rossz folyamat az elmúlt 3 évben megállt, a település így is rendkívül kedvezőtlen helyzetben van, a népességfogyás tartós megállítása vagy megfordítása reménytelennek tűnik.

Némileg árnyalja a képet, ha az állandó népességet is megvizsgáljuk. Ebben a tekintetben 1990 és 2005 relációjában a kistérség három települése – Csabaszabadi és Telekgerendás kivétel – egy kicsit még kedvezőtlenebb képet mutat, mint a lakónépesség terén. A kistérség állandó és lakónépességének változása egyébként hűen követi a megyeszékhely eme mutatóinak változását, ami nem véletlen, hiszen a kistérség összlakosságának csaknem 90%-a Békéscsabán él, így döntően az itt élők népmozgalmi adatai alakítják a kistérség egészének demográfiai folyamatait.

A jövő szempontjából nem túl biztató tény, hogy a vizsgált időszakon belül éppen 2005. január 1-jén volt az ötből négy település állandó lakossága a legkevesebb, ami esetükben – a népességszám-változási tendenciát is figyelembe véve – a tartós népességcsökkenés irányába mutat. Ezzel szemben Telekgerendás állandó lakosainak száma 2004-ben érte el legmagasabb értékét 1990 óta, ami a község egyenletes, folytatódó népességnövekedését vetíti előre, bár ezt egyéb tényezők – amint az a későbbiekben látható – némileg módosítják.

Külterületi népesség

Érdekes és fontos információ egy-egy település, különösen az alföldiek esetében a külterületi népesség aránya. Békés hagyományosan a tanyásabb megyék közé tartozik, bár a külterületen élők aránya nem közelíti meg a Bács-Kiskun, Szabolcs-Szatmár-Bereg vagy Pest megyében megfigyelhetőt. A 20. század második felében intenzíven csökkent a külterületi lakosok száma, nem volt ez másként a Békéscsabai kistérségben sem. Az 1990-es években a kistérségben egyrészt – főleg a mezőgazdasági vállalkozók és a módosabb városi lakosok körében – a tanyasi életforma reneszánsza következett be, másrészt gazdasági-pénzügyi kényszer hatására a szegényebbek körében is felerősödött a tanyákra való kiköltözés. Ennek révén 2001-re – Csabaszabadi és Kétsoprony kivételével – abszolút értékben és lakosságarányosan is nőtt egy kicsit a külterületi népesség. Jelen-

leg egyedül Doboz környékén nem él számottevő külterületi lakosság, a legnagyobb arányú külterületi népességet pedig Kétsoprony körül találjuk. Az utóbbi években megfigyelhető, hogy a megyeszékhelyről többen költöztek ide a megüresedő házakba, bár többségükben továbbra is helyi kötődésűek élnek a tanyákon (3. táblázat).

3. táblázat

A külterületi népesség száma és aránya a kistérség településein a népszámlálások időpontjában, 1980, 1990, 2001*

Terület	A külterületi népesség					
	száma, fő	aránya, %	száma, fő	aránya, %	száma, fő	aránya, %
	1980		1990		2001	
Békéscsaba	3 869	6,6	2 744	4,0	3 105	4,6
Csabasabadi	327	37,5	182	32,0	95	21,0
Doboz	110	2,2	35	0,7	37	0,8
Kétsoprony	820	46,0	567	34,7	499	32,4
Telekgerendás	370	18,2	148	9,2	204	12,9
<i>Békéscsabai kistérség</i>	<i>5 496</i>	<i>8,0</i>	<i>3 676</i>	<i>4,8</i>	<i>3 940</i>	<i>5,2</i>
Békés megye	34 567	7,9	22 310	5,1	19 712	4,8
Kecskeméti kistérség	39 559	26,9	27 978	17,8	29 057	18,1
Szegedi kistérség	10 967	6,1	7 311	3,7	10 786	5,3
Ország összesen (Budapest nélkül)	458 489	5,5	296 903	3,4	292 732	3,5

*A 2001-es közigazgatási beosztás szerint.

Forrás: KSH.

Népmozgalmi folyamatok

A negatív demográfiai folyamatok legfőbb generátora – az országos tendenciákkal megegyezően – a demográfiai olló egyre szélesebbre nyílása, vagyis az a tény, hogy a vizsgált időszakban a születések és a halálozások száma fokozatosan távolodott egymástól. Amíg a halálozások száma évek óta viszonylag magas szinten stabilizálódott, addig évről évre kevesebb újszülött jött a világra, aminek eredményeképpen országosan és a kistérségben is egyre markánsabb természetes fogyás következett be.

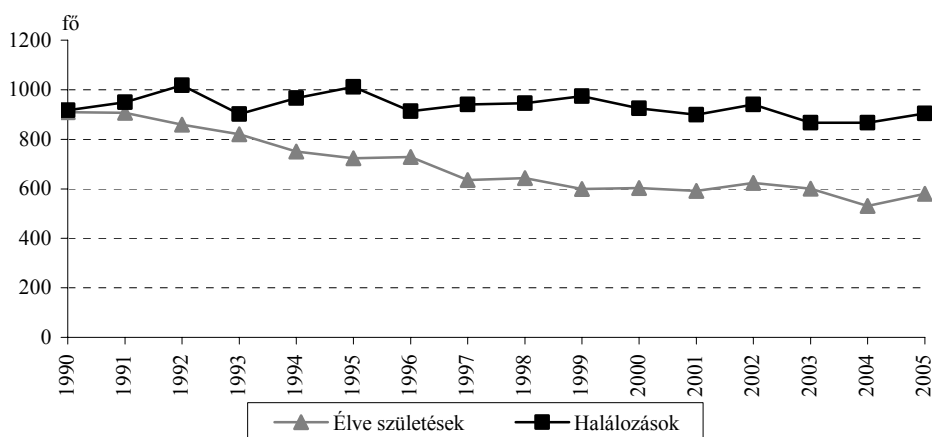
Az élve születések arányát tekintve a Békéscsabai kistérség valamennyi, az elemzésben szereplő térbeli dimenzióban hátul kullog. A 16 év átlagának 9,2 ezrelékes születési rátája még az ugyancsak alacsony megyei értéktől is elmarad, az országos, valamint a Szegedi és a Kecskeméti kistérség azonos adataitól való különbözőség pedig még jelentősebb. Születési mutatóit tekintve Békéscsaba a megyeszékhelyek viszonylatában ugyan a középmezőnyben helyezkedik el, azonban az időszakon belül 12-ről 8 ezrelék alá esett vissza a születési ráta, ami abból adódik, hogy napjainkban a szülőképes korú nők termékenységi rátája nagyon alacsony. Az 1950-es években indult demográfiai hullám az 1970-es években még éreztette hatását egy újabb hullámmal, azonban az ennek következményeként az 1990-es évekre, illetve az ezredforduló környékére várt újabb születési

hullám nem következett be, és bizton állíthatjuk, hogy nem is fog. Nélküle pedig a populáció szinten tartása, a fogyás megállítása, illetve megfordítása nagyon nehéz, csak egyéb módokon – a halálozások számának csökkentésével, vagy az elköltözni szándékozók megtartásával, a beköltözni szándékozók idecsábításával – lehetséges, amelyek jelenleg elég utópisztikusnak tűnnek.

A Békéscsabai kistérség halálozási adatai kedvezőbbek a Szegedi és a Kecskeméti kistérség, valamint az ország egészének mutatóinál, a megyei halálozási rátánál pedig lényegesen jobbak. Ennek köszönhető, hogy a természetes fogyás nem olyan nagy mértékű a kistérségben, amint azt az alacsony születési ráta indokolná. A vizsgált időszak alatt regisztrált 3,2 ezrelékes természetes fogyás megyei viszonylatban jónak számít, más dimenzióban viszont nem. A megyeszékhelyekkel összehasonlítva például kimondottan rosszak Békéscsaba halálozási mutatói, és a természetes fogyás csak néhány megyeszékhelyen nagyobb, mint itt. De a kistérségi 3,2 ezrelékes természetes fogyásnál a főváros nélküli országos, valamint a Szegedi és a Kecskeméti kistérségi mutató is jobb, ami egyértelműen a Békéscsabai kistérség már említett rosszabb születési adatai miatt van (1. ábra).

1. ábra

A születések és a halálozások számának alakulása a Békéscsabai kistérségben, 1990–2005

Forrás: KSH.

A kistérségen belül a településenként számottevő különbségeket mutató születési és halálozási ráták miatt nyilvánvalóan a természetes szaporodás terén is nagy a szóródás. Az öt település közül éppen – a legalacsonyabb születési és mérsékelt magas halálozási rátával rendelkező – Békéscsaba produkálta a legnagyobb természetes fogyást 1990 és 2005 között, ami hosszú távon előrevetíti a kistérség természetes fogyását. A települések közül Telekgerendás az egyetlen, amely 1990 és 2005 viszonylatában azzal büszkélkedhet, hogy nem produkált természetes fogyást, igaz, szaporodást sem. Esetében viszont intő jel, hogy az 1990-es évek elején még jellemző természetes szaporodás az évtized

második felében – néhány év kivételével – természetes fogyásba csapott át, és az utolsó vizsgált évben, 2005-ben is ez történt.

Annyit meg kell még említeni, hogy a kistérség 4 községe, de különösen a 3 kisebb lélekszámú esetében a kis számok törvénye alapján néhány fővel kevesebb vagy több születés, illetve haláleset akár több ezrelékes eltérést is generálhat. Emiatt úgy tűnhet, hogy egy-egy évben ugrásszerű változás következett be a népmozgalom terén, pedig ez hosszabb távon nem feltétlenül van így. Valójában inkább a hullámzó változás jellemezte a kis települések demográfiai folyamatait a vizsgált időszakban, esetükben egyértelmű tendenciákról kevésbé beszélhetünk.

A harmadik fontos népmozgalmi mutatót, a vándorlást tekintve azt látjuk, hogy a Békéscsabai kistérség 0,8 ezrelékes vándorlási passzívuma lényegesen kedvezőbb a Békés megyeinél, azonban egyrészt ez az érték jóval kedvezőtlenebb az országosnál, valamint a másik két dél-alföldi megyeszékhely kistérségének mutatójánál, másrészt a negatív vándorlási egyenleg nem kompenzálta a természetes fogyást, hanem éppen tovább fokozta azt. A kistérség vándorlási egyenlege gyakorlatilag Békéscsabáéval szinkronban, éppen attól függően változott. Az 1990-es években a megyeszékhelyek relációjában megfigyelhető viszonylag kedvező népességszám-változási tendencia elsősorban Békéscsaba pozitív vándorlási egyenlegének volt köszönhető. A megyeszékhely 1996-ig vándorlási aktívumot produkált, majd 1997 és 2003 között – 2001 kivételével – ez passzívumba váltott, és csak 2004-ben fordult ismét aktívumba, hogy azután 2005-ben ismét negatív vándorlási egyenlegbe csapjon át. Az elmúlt néhány évben Békéscsaba a legrosszabb vándorlási mutatójú megyeszékhelyek közé került át. Ennek oka, hogy napjainkra lecsökkent az 1990-es években még vándorlási passzívumot eredményező közép- és felsőfokú oktatásban itt tanuló vidékiek száma. A város vándorlási egyenlege korábban azért volt viszonylag kedvező, mert az egyébként mérsékelt bevándorlás mellé mérsékelt elvándorlás párosult. Az 1990-es évek végétől ugyanakkor lassan, de egyértelműen visszaesett az amúgy sem magas bevándorlás, egyes években viszont kiugró értékeket ért el az elvándorlás, aminek következményeként például 2002-ben és 2003-ban együttesen több mint 1200 fős vándorlási passzívumot könyvelhetett el a megyeszékhely. A vizsgált időszak egésze alatt Békéscsabáról 841-gyel többen költöztek el, mint ahányan itt telepedtek le. Még rosszabb a kép, ha csak az állandó lakosok vándorlását nézzük, hiszen ezen a téren 1123 fős passzívumot mondhat magáénak a város. Ez utóbbiban elsősorban a fiatalabb korosztályok érintettek, és az első számú ok nyilvánvalóan a helyi foglalkoztatás (későbbiekben még említésre kerülő) beszűkülése, a nagyobb, fejlettebb, jobb életlehetőséget biztosító települések elszívó hatása.

A vizsgált időszakban vándorlási szempontból Telekgerendás ismét kivételt képez, hiszen az időszak alatt 3,4 ezrelékes vándorlási aktívumot mutathatott fel. A 90 fős vándorlási nyereség és a 0 ezrelékes természetes szaporodás révén a község számottevő tényleges szaporodást ért el másfél évtized alatt. Igaz, ismét figyelmeztető lehet, hogy esetében az utolsó két évben az elvándoroltak száma meghaladta a beköltözőkét (4. táblázat).

Bár Békéscsaba esetében a szuburbanizációs jelenség kisebb volumenű, mint a nagyobb városoknál, de azért létező folyamat, igaz, elsősorban a város peremén kialakult kertvárosi területekre (például a Gyulai, a Dobozi, a Vandhádi út környéke, Erzsébethely nyugati széle, Öntözött-rét, Keleti kertek), valamint az egyéb belterületekre (Gerla,

Mezőmegyer, Fényes), kisebb részben a külterületi településrészekre (Kisrét, Nagyrét, Felsőnyomás stb.) irányul. A potenciális vidéki kiköltözési célállomások közül Telekgerendás az ideális helyszín (a dolgozat készítésekor a Gyulai kistérségbe tartozó Újkígyós hasonló még, bár nem teljesen azonos okokból), mivel a 47-es számú főúton és vonattal is jól, rövid idő alatt elérhető, a meglévő, megvásárolható ingatlanok nem túl idősök, valamint az elmúlt években olcsó telkeket biztosítottak az építkezők számára. Ezenkívül a falu alapvetően nyitott, befogadó. A község az infrastruktúra fejlesztése (például utak aszfaltozása) terén is jelentősen előrelépett, a szennyvízcsatorna kiépítése várat még magára. A többi település nem rendelkezik ugyanilyen kedvező adottságokkal, főleg közlekedés-földrajzi szempontból, ezért nem váltak a megyeszékhelyről kiköltözők célállomásává. Telekgerendás esetében bizakodással töltheti el a település vezetőit, hogy a kiköltözők jelentős része állandó lakcímét is ide tette át, vagyis nem átmeneti, hanem véglegesnek szánt letelepedésről van szó.

4. táblázat

A Békéscsabai kistérség főbb demográfiai mutatói, 1990–2005

Terület	Születési ráta	Halálozási ráta	Természetes szaporodás, fogyás (–)	Vándorlási egyenleg	(ezrelék)
					Tényleges szaporodás, fogyás (–)
Békéscsaba	9,0	12,4	–3,3	–0,8	–4,1
Csabaszabadi ^{a)}	9,0	11,5	–2,5	–9,2	–11,7
Doboz	11,0	13,4	–2,4	–1,2	–3,6
Kétsoprony	10,4	11,9	–1,5	–1,4	–2,9
Telekgerendás	9,6	9,6	0,0	3,4	3,4
<i>Békéscsabai kistérség</i>	9,2	12,3	–3,2	–0,8	–3,9
Békés megye	9,7	14,8	–5,1	–2,2	–7,3
Kecskeméti kistérség	11,2	12,6	–1,5	3,5	2,1
Szegedi kistérség	10,2	12,5	–2,3	1,0	–1,3
Ország összesen (Budapest nélkül)	10,6	13,5	–2,9	0,8	–2,1

a) 1994–2005 között.

Forrás: KSH.

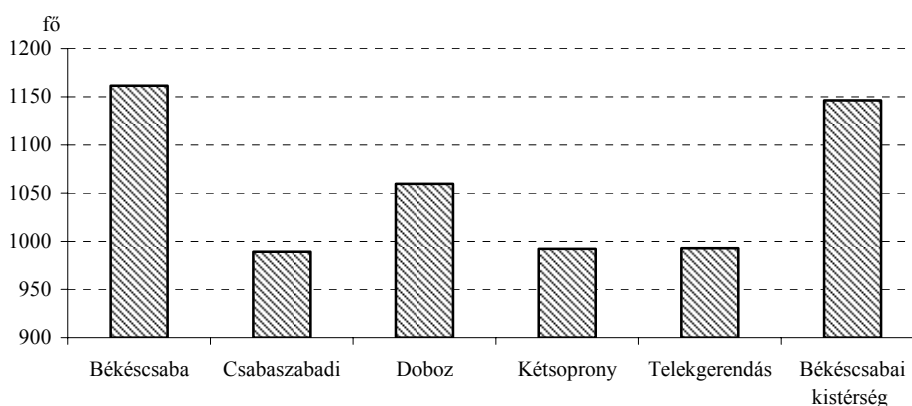
Kétsoprony kapcsán megemlítené még, hogy a község alapvetően zárt, nem integráló, a betelepülőket nehezen fogadja be, ezért sem vált a békéscsabai szuburbanizáció célpontjává. Doboz ennél nyitottabb, befogadóbb település, bár annak mértéke nem éri el a telekgerendásit. Csabaszabadiban mindent elkövetnének, hogy az elvándorlást megállítsák, illetve a betelepülést támogassák, de ez munkahelyek, iskola hiányában még annak ismeretében is elég reménytelennek tűnik, hogy az elmúlt három esztendőben megfordult a negatív tendencia, és a kisközség néhány fős vándorlási nyereséget regisztrálhatott. Új házak gyakorlatilag elvétve épülnek a faluban, a régi, piaci szempontból értéktelenekre pedig nem szívesen adnak hitelt a bankok, tovább nehezítve ezzel a beköltözni szándékozók helyzetét.

Nemek és kor szerinti összetétel

2006. január 1-jén a kistérség lakosságának több mint 53%-a nő, valamivel kevesebb mint 47%-a férfi volt. Önmagában a nőtöbbség nem meglepő, hiszen ez országosan jellemző, azonban annak mértéke már szembetűnő. A Békéscsabai kistérségben az átlagosnál jóval magasabb a nők aránya (a vizsgált dimenziókban, de az egész Dél-Alföld 25 kistérségén belül is csak a Szegedi kistérségben magasabb ennél), ami elsősorban a megyeszékhelyen tapasztalható nagyarányú nőtöbbségnek köszönhető. Békéscsabán a máshol jellemző fiatalabb kori férfitöbbség sem domináns, illetve már 20 éves kor fölött megszűnik, így az idősebb generációkban egyre erőteljesebb nőtöbbség összességében az átlagosnál is nagyobb létszámfölényt eredményez a „gyengébb nem” számára (2. ábra).

2. ábra

Az ezer férfira jutó nők száma, 2006. január 1.

Forrás: KSH.

A vizsgált időszak alatt a kistérség egészében egyenletes módon és jelentősen csökkent a gyermekkorúak, 1990-től 1998-ig kissé nőtt, majd azóta gyakorlatilag stagnál az aktív korúak aránya, az időskorúaké viszont egyenletes és számottevő növekedést mutat. Ez a megállapítás a lakó- és az állandó népességre egyaránt igaz. A kistérség településeinek korösszetétele, illetve annak változása ugyanakkor számottevő eltéréseket mutat (5. táblázat).

Valamennyi vizsgált térbeli dimenzióban, így természetesen a Békéscsabai kistérség egészében is egyértelműen kirajzolódik az adatokból, hogy az elmúlt másfél évtizedben jelentős előregedés következett be, és meglehetősen kedvezőtlen korszerkezet alakult ki. Ennek alapvető oka nyilvánvalóan a korábban említett egyre alacsonyabb születésszám. 1990-ben a kistérség egészében, illetve az egyes településeken is nagyjából az átlagosnak megfelelően, vagy csak kissé az alatt alakult a gyermekkorúak aránya. Megfigyelhető, hogy már ekkor is Békéscsabán volt a települések között a legkisebb a 0–14 évesek aránya, 2005-re pedig ez még egyértelműbbé vált. Ekkorra a kistérség egészében a gyermekkorúak aránya az országos, sőt a megyei átlag alá csökkent, ami a megyeszékhely rossz mutatóinak következménye.

5. táblázat

*A Békéscsabai kistérség településeinek korösszetétele**

Terület	A lakónépesség száma január 1-jén, fő		A gyermekkorúak (0–14 évesek) aránya január 1-jén, %		Az aktív korúak (15–64 évesek) aránya január 1-jén, %		Az időskorúak (65–X évesek) aránya január 1-jén, %		Öregedési index január 1-jén, %	
	1990	2005	1990	2005	1990	2005	1990	2005	1990	2005
Békéscsaba	67 609	65 691	20,1	14,1	67,3	69,6	12,6	16,3	62,8	116,1
Csabaszabadi	–	368	–	16,3	–	64,9	–	18,8	–	115,0
Doboz	4 691	4 591	20,8	16,6	65,6	68,3	13,6	15,1	65,5	90,4
Kétsoprony	1 542	1 563	21,0	16,3	67,1	67,9	11,9	15,7	57,0	96,5
Telekgerendás	1 584	1 691	21,5	15,0	69,8	67,5	8,7	17,5	40,6	116,5
<i>Békéscsabai kistérség</i>	<i>75 426</i>	<i>73 904</i>	<i>20,2</i>	<i>14,3</i>	<i>67,3</i>	<i>69,4</i>	<i>12,6</i>	<i>16,3</i>	<i>62,4</i>	<i>113,8</i>
Békés megye	411 887	389 590	20,2	15,3	64,8	67,3	15,0	17,4	73,9	113,8
Kecskeméti kistérség	160 319	168 704	21,8	16,6	66,7	69,3	11,5	14,1	52,9	85,1
Szegedi kistérség	201 997	201 602	19,8	14,8	67,2	70,6	13,0	14,5	65,8	97,8
Ország összesen (Budapest nélkül)	8 358 049	8 400 206	21,3	16,3	66,1	68,6	12,7	15,1	59,5	92,8

*A 2001-es közigazgatási beosztás szerint. Csabaszabadi esetében 1990-re visszamenőleg nem készült el korcsoportos besorolás, ezért adatai ekkor Békéscsaba adataiban szerepelnek.
Forrás: KSH.

Az időszak alatt jellemzően minden területi dimenzióban a 15–64 év közötti korosztály arányának 1–3%-os növekedése volt megfigyelhető, ami egyrészt a korábbi, nagyobb számú gyermekkorúak felnövésének, aktív korba kerülésének, másrészt az egyes települések esetében a beköltöző fiataloknak vagy középkorúaknak is volt köszönhető.

Az időskorúak aránya 1990-ben a kistérség egészét tekintve tulajdonképpen kedvező volt. 15 év alatt azonban radikális változás következett be az egyes településeket és a kistérség egészét nézve is, ami szinkronban van a megye egészében tapasztalható előregedési folyamattal. A 65 éves és idősebb korosztály aránya a kistérség egészében, azon belül Békéscsabán, Csabaszabadiban és Telekgerendáson jelentősen meghaladja az országos, valamint a Szegedi és Kecskeméti kistérségi átlagot. Csupán Doboz és Kétsoprony mutatói jobbak a kistérségi átlagnál. Mindezt nagyon jól érzékeltetik az egyes területek öregedési indexei, melyek tökéletesen mutatják a 15 év alatt mindenhol bekövetkezett előregedés mértékét és az egyes települések, illetve területek közötti különbségeket.

Annyit mindenképpen meg kell még említeni a kistérség egyes településeiről, hogy a korcsoportos összetétel, vagyis a gyermekkorúak alacsony, az időskorúak magas aránya a jelenlegi nagy eltartotti teher mellett hosszú távon a természetes önreprodukció terén sem kecsegtet semmi jóval, különösen Békéscsabán, Csabaszabadiban és Telekgerendáson. Ez utóbbinál álljunk meg egy pillanatra, hiszen a kistérségben ez az egyetlen, természetes szaporodást és jelentős vándorlási nyereséget produkált település! A korcsoportos összetételt, illetve annak alakulását vizsgálva viszont komoly figyelmeztető jel, hogy az 1990-es évek elején még fiatalos összetételű község mostanra – Csabaszabadival vállvetve – a leginkább előregedővé vált. Ha ez nem változik például a születésszám növekedésével, a fiatal, családot itt alapító, gyermekeket itt vállaló beköltözők számának növekedésével, akkor az eddig kedvező demográfiai mutatók rövidesen a visszajukra fordulnak.

Gazdasági aktivitás, ingázás

A már említett kedvezőtlen demográfiai folyamatok eredményeként az 1980-as évek óta a csökkenő népességszám, az átalakult korszerkezet jellemző minden területi vetületben. A gazdasági aktivitási szerkezet is átalakult, a változás mértéke azonban lényegesen meghaladja a demográfiai változásokét. Ennek első és talán legfontosabb eleme, hogy 1980 és 2001 között minden vizsgált területi dimenzióban radikálisan, jellemzően 10–12%-kal csökkent a népességen belül a foglalkoztatottak aránya. Ez nyilvánvalóan azért is probléma, mert ezáltal a rájuk eső eltartási teher jelentősen megnőtt. A foglalkoztatottak számának ilyen mértékű csökkenése nem magyarázható csak a korszerkezet átalakulásával, hiszen mint látható volt, az elmúlt másfél évtizedben nőtt ugyan az időskorúak aránya, de az aktívkorúaké is legalább stagnált. Az utóbbiak népességen belüli aránya a legtöbb területen évek óta 65% körüli, ehhez képest a ténylegesen foglalkoztatottak településenként 30–40% közötti arányai nagyon alacsonyak. A folyamat további magyarázata egyrészt a munkanélküliek megjelenése, másrészt az inaktívak, elsősorban a leszázalékolt rokkantnyugdíjasok, járadékosok számának dinamikus növekedése, harmadrészt az eltartottak közé tartozó tanulók magasabb száma azáltal, hogy egyre hosszabb ideig maradnak az oktatási rendszerben (6. táblázat).

A foglalkoztatottak számának nagymértékű csökkenése mellett a másik kardinális változás az inaktív keresők számának és népességen belüli arányának ugrásszerű növeke-

dése. Amíg a Békéscsabai kistérségben 1980-ban a foglalkoztatottak száma csaknem 2,5-szerese volt az inaktívakénak, addig 2001-ben már csak néhány százalékkal haladta meg azt. A települések közötti különbségek ezúttal is jól kirajzolódnak az adatokból. A megyeszékhely viszonylag kedvező foglalkoztatotti mutatóját csak Telekgerendásé közelíti meg, a másik három községé lényegesen elmarad ettől. A korábbi foglalkoztatottak közül kikerültek kisebb részben a munkanélküliek, nagyobb részben az inaktív keresők létszámát gyarapították.

1990 és 2001 között minden vizsgált területi dimenzióban nőtt a munkanélküliek száma és aránya. A legnagyobb arányú növekedés Telekgerendáson következett be, és 2001-ben már itt volt a legmagasabb az arányuk. Ez azért is érdekes, mert a községek közül itt van a legtöbb munkahely, sőt egyes (például tanári) munkakörök betöltését idejári ingázókkal oldják meg. Az is tény ugyanakkor, hogy a négy község közül itt a legkisebb az inaktívak aránya, Dobozon, de különösen Csabasabadiban lényegesen magasabb. Az utóbbi településeken nagyobb arányban vannak azok, akik a munkából kikerülve – éppen a kilátástalan elhelyezkedési lehetőségek miatt – vélt vagy valós egészségi problémák miatt leszázalékoltatják magukat, ezáltal az inaktív járadékosok, rokkantnyugdíjasok számát gyarapítják. Csabasabadiban az elmúlt pár évben minden komolyabb foglalkoztató megszűnt, ezáltal tovább csökkent a foglalkoztatottak száma.

Ami a foglalkoztatottak napi munkába járását illeti, megállapítható, hogy mind a négy kistérségben meghatározó az ingázás. A 2001-es census idején mind a négy község munkavállalóinak több mint 40%-a ingázott. Azóta több környező foglalkoztató megszűnése miatt az arányuk – a települések vezetőitől szerzett információk alapján – tovább nőtt. Összehasonlításként: 2001-ben ugyanez a mutató a megyeszékhelyen 8% volt, bár abszolút értékben ez mégis mintegy másfélszerese a négy községből eljáró dolgozók együttes számának.

Az ingázók több mint 90%-a a megye más településére, elsősorban Békéscsabára jár dolgozni, a közelség miatt természetesen naponta. Nyugodtan kijelenthető, hogy a helyi korlátozott munkalehetőségek miatt a megyeszékhely gazdasági erősödése, ezáltal újabb munkahelyek létesítése mindegyikük érdeke. Ennek híján a potenciális, gyakran kvalifikáltabb vagy szakmai képesítéssel bíró ingázók máshol, távolabb keresnek megélhetési forrást, és véglegesen elhagyják szülőfalujukat. Ez tapasztalható az elmúlt 3-4 évben például Kétsopronyban, ahol pedig nagy a falu közösségi megtartóereje, de Csabasabadit is említhetem, ahonnan a munkahelyek megszűnése miatt egyre többen ingáznak vagy éppen elköltöznek, így tovább csökken a falu lakossága. Az elmúlt néhány évben bekövetkezett, illetve jelenleg folyamatban levő békéscsabai munkahelymegszűnések (például Kötöttárugyár, Barnevál, Tejüzem, István Malom, Hűtőház) nyilvánvalóan nemcsak a helyi, hanem a környező települések munkaerőpiacára is negatívan hatottak, és a munkanélküliek számának növekedésén túl a máshova történő ingázást, illetve az elvándorlást is fokozták, sőt fokozni fogják a következő években. Az élelmiszer-ipari munkahelyek megszűnése súlyosan érintett számos környékbéli mezőgazdasági termelőt, illetve beszállítót is. Többen hosszú ideje várnak a pénzükre, illetve csökkentették vagy korlátozták a termelésüket, vagyis a fent említett üzemek bezárása negatívan hatott a helyi foglalkoztatási lehetőségekre. Ez a kistérségnek mind a négy községét érintette, különösen erősen a teljesen agrárjellegű Kétsopronyt.

6. táblázat

*A népesség megoszlása gazdasági aktivitási főcsoportok szerint a népszámlálások időpontjában *, 1980, 1990, 2001*

Terület	A foglalkoztatottak aránya			A munkanélküliek aránya			Az inaktív keresők aránya			Az eltartottak aránya		
	1980	1990	2001	1980	1990	2001	1980	1990	2001	1980	1990	2001
	(százalék)											
Békéscsaba	48,8	44,8	38,2	–	1,1	3,8	19,9	24,9	31,6	31,3	29,3	26,4
Csabaszabadi	49,3	43,8	27,1	–	2,0	2,0	18,5	25,2	45,5	32,2	29,0	25,3
Doboz	48,4	43,2	29,9	–	1,6	4,3	20,3	26,8	39,2	31,3	28,5	26,6
Kétsoprony	48,0	42,5	32,0	–	0,8	3,4	17,6	23,9	35,2	34,4	32,7	29,4
Telekgerendás	54,1	49,2	36,1	–	0,9	5,3	14,8	19,6	34,4	31,1	30,2	24,2
<i>Békéscsabai kistérség</i>	<i>48,9</i>	<i>44,7</i>	<i>37,4</i>	<i>–</i>	<i>1,1</i>	<i>3,8</i>	<i>19,8</i>	<i>24,9</i>	<i>32,3</i>	<i>31,4</i>	<i>29,3</i>	<i>26,5</i>
Békés megye	45,9	42,0	31,5	–	1,2	5,0	21,4	26,9	36,8	32,7	29,9	26,8
Kecskeméti kistérség	48,8	45,4	38,6	–	1,1	3,7	17,0	22,2	28,8	34,2	31,3	28,9
Szegedi kistérség	47,6	44,0	37,6	–	0,9	3,7	20,9	24,9	29,5	31,6	30,2	29,2
Ország összesen (Budapest nélkül)	46,7	43,2	35,0	–	1,2	4,3	19,5	24,9	32,6	33,8	30,7	28,0

*A 2001-es közigazgatási beosztás szerint.
Forrás: KSH.

Az ingázás kapcsán érdekes információ továbbá, hogy a megyeszékhelyről eljáró foglalkoztatottak mintegy fele más megyébe vagy változó településre ingázott 2001-ben, és ebben nem valószínű, hogy kardinális változás következett volna be azóta. Ami felerősödött, az a külföldi munkavállalók számának növekedése. Az uniós csatlakozás óta – bár egzakt adatok nem állnak rendelkezésre – jelentősen megnőtt a Nyugat-Európában, különösen a Nagy-Britanniában és Írországból dolgozó békéscsabaiak és kistérségbeliek száma. Dobozról főleg egyszerűbb, nem kvalifikált munkák végzése céljából ingáznak, és esetükben ugyancsak a megyeszékhely vált a fő célponttá, különösen a gyulai munkahelyek (például a Húskombinát) megszűnése miatt. Ez a megállapítás Csabaszabadira is igaz, itt 2001-ben az ingázók csaknem kilenczede érettségivel alacsonyabb iskolai végzettségű volt. Telekgerendásra eleve több olyan család települt Békéscsabaról, amelyekben a felnőttek a megyeszékhelyen dolgoznak, így ők automatikusan az ingázók számát gyarapították.

Az ingázók közötti különbség abban is megmutatkozik, hogy a Békéscsabaról eljáró foglalkoztatottak legnagyobb hányada (egyharmada) vezető vagy szellemi foglalkozású, legalább érettségizett (több mint 60%), míg a községekben az ilyen foglalkozású (5–15%) és iskolai végzettségű (11–42%) ingázók aránya csekély. Esetükben viszont meghatározók az ipari, építőipari munkahelyek, hiszen 2001-ben az ingázók döntő többsége (45–62%) ilyen foglalkozású volt, a megyeszékhelyről eljáróknak viszont csak 30%-a.

A lakosság iskolai végzettsége

A térség jövője szempontjából meghatározó szerepe van a szellemi potenciálnak. A lakosság iskolai végzettségének felmérésére a népszámlálások alkalmával kerül sor. A legutóbbi, 2001-es census óta eltelt 5 év alatt történtek – feltételezhetően javuló tendenciát mutató – változások, azonban ezek mértéke bizonyosan nem olyan mértékű, hogy érdemben torzítaná a népszámláláson alapuló megállapításokat.

A rendszerváltás után többször és jelentősen átalakult a magyar oktatási rendszer. Ennek hatásai már a legutóbbi népszámlálás adataiban is visszatükröződnek, de igazán markánsan bizonyára a következő censusok során rajzolódna majd ki. Az a törekvés, hogy – talán kissé erőltetett módon – javuljon a magyar társadalom nemzetközi viszonylatban nem túl magas iskolázottsága, nyilvánvalóan azt vonta maga után, hogy minden területi vetületben nőtt a közép- és felsőfokú végzettségűek száma, illetve aránya.

Az látható az adatokból, hogy a 7 éves és idősebb népességen belül elenyésző azok aránya, akik egyetlen osztályt sem végeztek el. A legfeljebb 8 osztályt végzettek aránya a kistérség egészében csökkent, és ez a mutató kedvezőbb a megyei és az országos átlagnál. Az viszont szembeötlő, hogy a községekben másfél-kétszer nagyobb a 8 osztályos végzettségűek aránya, mint a megyeszékhelyen, ami elsősorban a falusi lakosság, azon belül is főleg az idősebbek hagyományosan alacsonyabb iskolázottságával magyarázható. A negatív demográfiai folyamatok, köztük is elsősorban a csökkenő születésszám következménye, hogy csökkent a gyermekkorúak, ezzel párhuzamosan az általános iskolába járók száma. Ennek következménye, hogy Csabaszabadiban bezárták az általános iskolát, de Kétsopronyban és Telekgerendáson is kis létszámú osztályokkal, a csökkenő születésszám miatt egyre kevesebb gyerekkel folyik az alapfokú oktatás. Ez előrevetíti esetükben a kistérségi társulás szükségességét e téren.

Az elmúlt évtizedekben dinamikusan emelkedett a középfokú végzettségűek száma és aránya. Ezen a téren is jobbak a Békéscsabai kistérség mutatói a megyeiekénél és az országos (főváros nélküli) átlagnál, sőt a másik két dél-alföldi megyeszékhely kistérségének átlagánál is. A kistérségen belül – az általános iskolával kapcsolatban említettek fordítottjaként – ismét jelentős települési különbségek vannak. A községekben másfél-kétszer kisebb az érettségivel rendelkezők aránya, mint a megyeszékhelyen. Csabaszabadi az egyetlen település, ahol 1990-hez képest nem nőtt, hanem éppenséggel csökkent az érettségivel rendelkezők aránya, ami feltételezhetően az ilyen végzettségűek nagyarányú elvándorlásának következménye.

A felsőfokú végzettségűek aránya terén a kistérség országos és megyei viszonylatban, de még a Kecskeméti kistérséghez képest is jó helyzetben van. Ez egyértelműen a megyeszékhely kedvezőbb adatainak köszönhető, hiszen a községekben lényegesen kisebb részarányt képviselnek a diplomások. A felsőoktatási központ Szeged és kistérsége mutatói ugyanakkor sokkal jobbak ezen a téren. Az is tény, hogy Békéscsaba iskolázottsági mutatóit a többi megyeszékhelyével összehasonlítva már korántsem ilyen kedvező a kép. A nagy, hagyományos felsőoktatási központokban (Debrecenben, Szegeden, Pécsen, Győrben, Miskolcon), de még a közel hasonló lélekszámú városokban (Kaposváron, Zalaegerszegen, Veszprémben) is magasabb a diplomások aránya, mint Békéscsabán (7. táblázat).

Árnyalja a képet, ha az iskolai végzettséget a megfelelő korúak százalékában is megvizsgáljuk. Eszerint a 2001-es népszámláláskor a legalább 8 osztályt végzetek aránya a 15 évesek és idősebbek körében a megyeszékhelyen volt a legmagasabb. A megyeszékhely iskolázottsági fölénye a magasabb végzettségeknél még jobban kirajzolódik. A legalább középiskolai végzettséggel rendelkezőknek a 18 éves és idősebb korosztályon belüli aránya Békéscsabán 30%, a négy községénél és a megyei átlagnál is jóval magasabb. A 25 éves és idősebb népességben belül a diplomások aránya szintén a megyeszékhelyen a legmagasabb (15%), a megyei átlagnak csaknem duplája, a csabaszabadinak pedig mintegy tízszerese. Ez is azt mutatja tehát, hogy a kistérségen belül a megyeszékhely lakossága magasán a legiskolázottabb, a községek közül Telekgerendás mutatói a legkedvezőbbek, majd Kétsoprony, Doboz, és a minden térbeli viszonylatban alacsony iskolázottsági mutatójú Csabaszabadi a sorrend.

Következtetések, összegzés

Bár a statisztika alapvetően az ismert tények, összefüggések feltárására hivatott, mégis ezúttal megkísérlek az ismert tendenciákból bizonyos előreutató következtetéseket levonni. Ez azonban – főleg a kisebb községek elmúlt időszakban tapasztalt hullámzó demográfiai tendenciái miatt – rejt némi bizonytalanságot magában. Ami összegzésként megállapítható, valamint a következő évekre, évtizedekre – a vizsgált időszak tendenciái alapján – bizonyosnak látszik, az a következő:

A kistérség demográfiai helyzete az átlagosnál rosszabb, bár megyei viszonylatban még így is viszonylag kedvező. A demográfiai recesszió az elmúlt két és fél évtizedben egyre erőteljesebben begyűrűzött a kistérség településeire. Ez egyrészt a születések számának jelentős visszaesésében, másrészt a magas halálozásban, ezek eredményeként az átlagosnál is nagyobb mértékű természetes fogyásban nyilvánult meg. Ennek nyilvánvaló

7. táblázat

A 7 éves és idősebb népesség* megoszlása legmagasabb iskolai végzettség szerint, 1990, 2001

Terület	Általános iskola						Középiskola				(százalék)			
	az első osztályt sem végezte el		1-7. osztály		8. osztály		érettségi nélkül		érettségivel		Egyetem, főiskola		oklevél nélkül	oklevéllel
	1990	2001	1990	2001	1990	2001	1990	2001	1990	2001	1990 ^{a)}	2001	1990	2001
Békésbaba	1,4	1,5	24,9	15,3	30,6	21,5	12,6	22,9	21,6	25,5	n. a.	2,0	8,8	11,4
Csabaszabadi	1,7	1,7	37,5	22,7	38,2	47,2	14,5	20,2	7,4	7,2	n. a.	0,0	0,7	1,1
Doboz	2,5	2,0	37,7	25,2	34,0	31,9	15,3	24,1	8,6	13,7	n. a.	0,5	1,9	2,6
Kétsoprony	1,0	1,9	35,1	23,8	33,1	30,6	17,6	24,6	10,4	14,4	n. a.	1,0	2,8	3,7
Telekerendás	1,0	1,2	30,7	18,8	38,1	32,4	16,1	25,4	10,2	16,5	n. a.	1,0	4,0	4,8
Békéscsabai kistérség	1,5	1,5	26,1	16,2	31,0	22,6	12,9	23,0	20,3	24,3	n. a.	1,8	8,1	10,5
Békés megye	1,8	1,6	33,9	21,6	31,7	28,4	13,4	22,8	14,1	17,9	n. a.	1,2	5,1	6,4
Kecskeméti kistérség	1,9	1,8	30,3	19,0	32,4	26,8	13,4	22,2	14,8	18,3	n. a.	2,1	7,3	9,8
Szegedi kistérség	1,5	1,3	25,0	14,6	30,1	21,6	12,5	19,9	21,0	23,5	n. a.	5,4	9,9	13,8
Ország összesen (Budapest nélkül)	2,2	1,8	31,3	19,7	32,3	27,6	13,9	22,4	14,5	18,8	n. a.	1,8	5,9	7,9

* A 2001-es közigazgatási beosztás szerint.

a) 1990-ben nem lettek megbontva a felsőfokú végzettségűek, minden ide tartozó az oklevéllel rendelkezők között szerepel.

Forrás: KSH.

velejárója volt a lakosság korszerkezetének radikális átalakulása, az előregedés fokozódása, az eltartotti teher növekedése. A természetes fogyást – elsősorban a megyeszékhelyen – az 1990-es évek elejéig a kedvező vándorlási egyenleg még képes volt némileg kompenzálni. A múlt évtized közepétől az ezen a téren bekövetkezett negatív fordulat ugyanakkor a népességfogyás jelentős felgyorsulását eredményezte, aminek következményeként a Békés megyeinél ugyan kedvezőbb, a többi vizsgált térségi relációnál viszont jóval kedvezőtlenebb mértékű tényleges fogyás következett be bő egy évtized alatt. Ezek a megállapítások különösen igazak Békéscsabára, amelynek negatív népesedési folyamatai a kistérség egészének mutatóit magukkal húzták.

Mindezek alapján valószínűsíthető, hogy a születések száma tovább fog csökkenni, bár – elsősorban a községekben – egyes években bizonyosan növekedés is előfordul majd. Minden jel arra utal, hogy az ezredforduló környékére várt újabb születési hullám nem eltolódik, hanem valószínűleg el is marad. A szülés ideje egyre későbbre, dominánsan a nők 30-as éveire tolódik majd, és csökkenni fog az átlagos gyerekszám. A jelenlegi – egyre kisebb létszámú – gyermekkorúak 10–20 év múlva kerülnek szülőképes korba, és a felnövő kisebb létszámú szülőképes nők nyilvánvalóan kevesebb gyermeket fognak világra hozni. Ezt a folyamatot tovább erősítheti a kistérség településeinek többségében megfigyelhető elvándorlás, amely egyre nagyobb mértékben érinti a családalapítás és gyermekvállalás előtt álló fiatalokat. Ha ezeket a fiatalokat nem sikerül a településeken megtartani, ha a térség nem erősödik meg gazdaságilag, nem jönnek létre új, stabil munkahelyek (egy munkahely megszerzéséért és megtartásáért jelenleg még a gyermekvállalásról is hajlandók vagy inkább kénytelenek lemondani a nők), akkor a születésszám akár radikálisan is visszaeshet a következő 20–30 évben.

A halálozások száma várhatóan stagnálni, a születéskor várható élettartam növekedésével esetleg kissé csökkenni fog, de az egyre inkább előregedő községekben (Telekgerendás, Csabaszabadi) a következő években éppenséggel növekedés várható. Mindezek eredőjeként a következő évtizedekben sem kistérségi szinten, sem települési szinten nem várható természetes szaporodás, sőt, a természetes fogyás fokozódása a legvalószínűbb.

A települések esetében nagy kérdés, hogyan alakul a bevándorlás, illetve mely korosztályokba tartozók érkeznek majd. Ha sikerül a fiatal, családalapítás előtt állókat oda-csábítani, ez jelentheti az egyedüli megoldást valamennyi település esetében arra, hogy a népességfogyást mérsékelje, Telekgerendás esetében pedig a népességnövekedést megőrizze. A probléma az, hogy a településekre költözők többségükben a kistérségen belül vándorolnak, ezáltal nem jelentenek tényleges pluszlétszámot. Másrészt a vándorlás prognosztizálása nagyon bizonytalan. Az elmúlt másfél évtized hullámzó vándorlási tendenciája minden településen kirajzolódik, ez alapján nehéz következtetni a várható folyamatokra. Köztudott, hogy a vándorlás alapvetően a település népességmegtartó erejétől, a munkalehetőségektől és a kedvező lakhatási körülményektől függ, vagyis ezek megléte csökkenti az el-, és növeli a bevándorlást, hiánya pedig fordított hatású. Nagy kérdés tehát, hogy az öt település ezeken a területeken milyen irányba mozdul el.

Fontos az is, hogy a korszerkezet mindenhol tovább változik majd, nevezetesen csökkenni fog a gyermekkorúak, stagnálni vagy kissé csökkenni fog az aktív korúak száma és aránya, ugyanakkor az időskorúak számának és népességen belüli arányának további jelentős növekedése várható.

Mindezek következményeként a kistérség egészének népessége – a jelenlegi helyzet, illetve az elmúlt évek tendenciái alapján – minden jel szerint tovább fog csökkenni, a csökkenés mértéke elsősorban az egyéb (gazdasági, környezeti, szociális) tényezők alakulásától függ.

Összegezve megállapítható, hogy a kistérség települései számos demográfiai problémával küszködnek, amelyek egyrészt szinkronban vannak az országos tendenciákkal, másrészt számos egyedi sajátossággal bírnak. Az elmúlt bő egy évtizedben korábban talán elképzelhetetlen demográfiai mélypontra, gödörbe jutott a kistérség, amely folyamatnak minden jel szerint még nincs vége. A kilábaláshoz mindenképpen indokolt és sürgető feladat a kistérségen belüli továbblépés, a szerveződés, összefogás.

IRODALOM

- Timár Judit* (szerk.): Békéscsaba Megyei Jogú Város városfejlesztési koncepciója, 1. kötet, Helyzetértékelés, MTA RKK ATI, Békéscsaba, 2004
A kistérségek társadalmi, gazdasági helyzete, KSH, Szeged, 2006
Bács-Kiskun megye statisztikai évkönyvei, 1990–2004, KSH, Kecskemét
Békés megye statisztikai évkönyvei, 1990–2004, KSH, Békéscsaba
Csongrád megye statisztikai évkönyvei, 1990–2004, KSH, Szeged
Demográfiai évkönyv 1990 és 2004, KSH, Budapest 1991, 2005
Népszámlálás 1990, 5. Bács-Kiskun megye adatai, KSH
Népszámlálás 1990, 6. Békés megye adatai, KSH
Népszámlálás 1990, 8. Csongrád megye adatai, KSH
Népszámlálás 2001, 6. Területi adatok, Békés megye

Kulcsszavak: születési ráta, természetes fogyás, vándorlás, külterületi népesség, szuburbanizáció, elöregedés, eltartotti teher, iskolázottság.

Resume

The paper ventures to explore the demographic background indispensable to organise more and more timely micro-region level public services. Satisfying this need the author describes demographic processes in the micro-region of Békéscsaba in the last few years. Outstandingly bad birth and moderate death indicators generated a substantial natural decrease. Demographic recession was further deepened by negative net migration, thus the micro-region all in all suffered a significant population loss. An extremely unfavourable age structure, rapid ageing of the population, a major decline in the number of persons employed, thus the growing dependency burden hit the whole of the micro-region. The consequence that can be drawn from the data and the trends do not forecast positive changes in the demographic situation of the micro-region.